

Практичне утвердження принципів культури миру йде шляхом складування та розвитку партнерства та співробітництва колишніх опонентів в сфері економіки, державного будівництва на загальних принципах демократії, становлення правової держави та громадянського суспільства, багатосторонніх культурних та наукових зв'язків. Сучасне активне співробітництво країн, колись непримиримо конфліктуючих між собою, є ілюстрацією практичності культури миру. Насправді ж ми бачимо лише устремління ввести щодо культури миру подвійні стандарти. Це є переконливим прикладом живучості монологічної культури. Між тим вирішення непростих проблем сучасності можливо лише в демократичному співтоваристві, яке плюралістично визнає всезагальний, універсальний і абсолютний характер прав та свобод як окремої особистості, так і цілих народів. Тому комплексне вивчення та викладання нових напрямків пізнання може слугувати формуванню основ інтеграційного мислення, діалогічної свідомості, здібне охопити в єдності більшість сучасних соціальних та гуманітарних проблем.

Передрук з часопису "Мир нравственности" №10 за 2004 рік.

*В.Волков**

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ВЗАЄМОДІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Толерантність – це не просто абстрактний філософський ідеал. Те, що до недавніх пір виглядало тільки як ідеал, сьогодні перетворюється в практичний імператив. Уникнути конфронтації цивілізацій можна тільки на основі критичного діалогу культур, відмови від претензій на володіння істиною в останній інстанції, на шляху пошуку компромісів і згоди, спільного рішення тих проблем, з якими зіштовхнулася у своєму розвитку сучасна цивілізація.

За всіх часів існування людини в умовах соціальних суспільних відносин діяла міфологема, яка виявляла себе в опозиції «ми – вони», «свої – чужі», «друг – ворог». Саме вона лежала в основі локальних і глобальних сварок, протистоянь, конфліктів, воєн. Однак зараз енергія злості і неприйняття до всього неподібного, далекого, іншого вирвалася назовні; вона підживлює взаємну ненависть в усьому світі, у тому числі й у нашій країні. Локальні війни і терористичні акти, переслідування національних меншин і юрби біженців – це лише деякі результати її дії.

Протистояти міфологемі «ворога» може й повинна ідея толерантності, тому актуальність її обговорення зараз самоочевидна. Ця ідея має визначені теоретичні передумови, допускає різне розуміння і, відповідно, різні наслідки. Однак толерантність – не просто абстрактний філософський ідеал, а зовсім практична умова виживання, що ґрунтується передусім на інстинкті самозбереження. Гасло «Давайте жити дружно!» досить розумне і абсолютно практичне. Якщо не культивувати терпимість, згоду, прагнення до компромісу, то в сучасному світі неминуче залишається лише протилежне – взаємне знищення.

Культивування толерантності припускає не тільки існування, але й міцне укорінення в суспільстві ряду установок, що відносяться до розуміння людини, його можливостей у спілкуванні, комунікації, досягненні згоди. Принаймні, це установка на незалежність, автономність індивіда, його особисту відповідальність за свої переконання і вчинки, свободу волі, неприпустимість силового нав'язування яких би то не було ідей, якими б гарними ці ідеї не здавалися.

Авторитаризм і патерналізм, а тим більше – тоталітаризм, що припускають можливість володіння абсолютною істиною і впровадження її в життя будь-якими засобами, зовсім несумісні з ідеєю толерантності. Це звучить, звичайно, дивно, але ідея

* Професор Івановського університету (Росія), д.філос.н.

толерантності виходить з того, що багато наших переконань і суджень відносні, і ми не можемо знайти таке їхнє обґрунтування, яке було б безперечне для всіх. Очевидно, що такого роду світоглядна установка не тільки не властива багатьом суспільствам, що існували й існують, з'явилася вона зовсім недавно і ще не тільки не вкорінилася, але й вороже сприймається повсякденною свідомістю. Природно, що для багатьох культур і сама ідея толерантності є незвичною і підозрілою. Так, наприклад, у російській культурі дотепер не створено міцних передумов для вкорінення цієї ідеї. Однодумність, яка розглядається або в конфесійному змісті, або ж відноситься до ідеології, дотепер сприймається багатьма нашими співвітчизниками як щось краще толерантності й плюралізму, що нерідко вважаються вираженням моральної слабості й хисткості переконань. У суспільній свідомості донині популярна установка на необхідність створення загальнонаціональної російської ідеї, що перетворила б російське суспільство в монолітне соціальне утворення з єдиною ідеологією та з чітко вибудованою вертикаллю влади.

На мій погляд, найбільш прийнятним і плідним в тій ситуації, з якою зіштовхнулася сучасна цивілізація в цілому і наша країна зокрема, є спосіб розуміння толерантності як розширення власного досвіду і критичного діалогу. Відповідно до цього розуміння, існує не лише змагання різних культур, філософських поглядів, теоретичних позицій, практичних установок. Свідомість за своєю природою діалогічна воно відкрита іншій людині, суспільству, культурі. Кожна культура так чи інакше намагається врахувати досвід іншої культури, розширюючи тим самим горизонт свого власного досвіду. Розвиток свідомості й самосвідомості можливий лише на основі постійної комунікації з іншими, діалогу з іншими світами, точками зору, позиціями. Будь-яка культура існує не сама по собі, а у взаємодії з іншими.

Взаємовідношення, взаємодія культур є діалогічним, хоч ступінь цього діалогу може бути різною. Якщо донедавна можна було знайти культури, що жили практично в ізоляції від інших, то зараз таких культур практично вже не залишилося. Якщо раніш діалогізм діяв, швидше, як прихований механізм розвитку культури, то сьогодні діалогізм може й повинен свідомо культивуватися. Зараз цивілізація опинилася у такому становищі, коли усвідомлюється недостатність та однобічність того досвіду людей, що накопичений дотепер. Вкрай важливо розширювати цей досвід, що можливий лише при взаємному врахуванні досвіду один одного.

Це зовсім не означає, що чужий досвід потрібно засвоювати некритично, сліпо. Необхідно бачити в іншій позиції, в іншій системі цінностей, у чужій культурі не те, що вороже моєї позиції, а те, що може допомогти мені в вирішенні проблем, що є не тільки моїми власними, але і проблемами інших людей й інших культур, інших ціннісних й інтелектуальних систем відліку. Мова йде про те, щоб діяти з позиції наявності й відстоювання загальнолюдських цінностей, тому що кожна людина, крім того, що вона належить до конкретної культури, суспільства, системи цінностей, є ще людина як така, землянин, представник людства.

Коли говорять про загальнолюдське, то іноді чомусь думають, що це деяке підсумовування того, що є в різних етносах, культурах, соціумах, й починають запекло критикувати загальнолюдське, протиставляючи його національній самобутності. За справжні моральні цінності нерідко видається станова, групова, національна мораль, що обумовлена груповою подібністю положень та інтересів людей. Розуміння справедливості в людей відмінне, як і поняття про закон, совість, віру, ідеологію, мораль. Сама по собі мораль може штовхати на різного роду дії, оскільки її норми і цінності в різних культурах, та й в одній і тій же культурі різні. Часто виходить так, що начебто б усі праві, а ллється кров, панують насильство, неправда, безвір'я і беззаконня. І це буде відтворюватися природно, тобто саме собою, завжди і скрізь, поки ми не зрозуміємо, що за сімейним, етнічним, соціальним, класовим, культурним, суспільним є те, що характеризує людину як таку. І саме друге визначає перше, а не навпаки.

Сьогодні світ стоїть перед дилемою: або зіткнення різних цивілізацій, або налагодження між ними діалогу та взаєморозуміння. Взаємодія з позиціями, відмінними від моєї, зіставлення моєї аргументації з аргументами на користь іншої точки зору виступає як необхідна умова розвитку моїх власних поглядів. Толерантність у цьому випадку – повага до чужої позиції в поєднанні з установкою на взаємну заміну позицій у результаті критичного діалогу. Практична реалізація такої позиції – справа дуже важка, складна. Однак без культивування толерантності в такому її розумінні взаємне знищення різних цивілізацій, культур, соціальних і етнічних груп більш ніж ймовірно. Те, що до недавніх пір виглядало лише як ідеал, сьогодні перетворюється в практичний імператив. Уникнути конфронтації цивілізацій можна тільки на основі критичного діалогу культур, відмови від претензій на володіння істиною в останній інстанції, на шляху пошуку компромісів і згоди, спільного рішення тих проблем, з якими зіткнулася у своєму розвитку сучасна цивілізація.

*Л.Филипович**

НЕОХРИСТІЯНСЬКА РЕЛІГІЙНІСТЬ В УМОВАХ КОНФЛІКТУ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ

Зміни, які відбулися у житті українського народу з набуттям незалежності, гостро поставили проблему нових ціннісних орієнтирів, пошук і вибір яких обґрунтовує культурно-цивілізаційне визначення кожного українця, України в цілому. Україна опинилась в дуже непростій ситуації, коли потрібно було, усвідомлюючи глибину кризи, в яку потрапив народ, віднайти важелі, які б допомогли зберегти і відновити життя нації через збереження і відновлення життя кожної окремої особи. З'явилося багато проєктів, які запропоновували ті чи інші моделі культурного виживання. Одним з них став план духовного, конкретніше – релігійного відродження України. В нього включилися не тільки ті церкви, які історично були присутні в духовному полі українців, але й нові релігійні течії, які раніше Україна не знала і які з'явилися тут переважно завдяки місіонерській діяльності зарубіжних християнських церков. Вони розвернули достатньо активну і успішну проповідь, результатом чого стало суттєве збільшення віруючих-християн, яких ми відносимо до так званих неохристиян. Новими християнами для України вважаються члени Церкви Ісуса Христа святих останніх днів (ЦІХСОД), Церкви Христа, Церкви "Слово життя", "Нове покоління", "Перемога", "Боже слово", "Жатва", "Повного Євангелія", "Армія спасіння", "Нове життя", Новоапостольської церкви, Церкви Нового Єрусалиму та інших євангелізаційних та харизматичних рухів, що виникали в Україні на початку 90-х років. При цьому треба враховувати, що неохристияни – це не абстрактна сукупність неофітів, які недавно навернулися на віру і трохи по-новому вшановують Ісуса Христа. Це – живий, людський організм, який складається із конкретних людей, в даному разі – людей нового, перехідного суспільства, яким є Україна. Ці люди на собі зазнавали і зазнають всіх впливів і трансформацій соціуму, переживаючи їх в певний специфічний спосіб, а саме: як істоти віруючі, які визнають присутність вищих сил, що управляють їхнім життям, які керуються вищими законами, відчуваючи в собі присутність живого Бога.

Але, як істоти соціальні, ці люди повною мірою знаходяться під дією суспільних законів, впливів глобалізації, прагматизації, уніфікації, плюралізації, мультикультуралізації тощо. Вони є свідками й учасниками процесу відмирання старих і народження нових культур, нових інформаційних технологій, нових форм спілкування, нових способів життя, що розмиває усталені культурні світи, традиційні економічні

* Завідувач відділом Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, д.філос.н.